

GUY LINDSTRÖM

NORDEN I NATO

Politik i Norden året 2024

Inledning

Den säkerhetspolitiska utvecklingen i vår omvärld har gjort att de nordiska länderna ytterligare har stärkt greppet om försvars- och säkerhetspolitiken under 2024. Sedan början av mars 2024, efter att Sveriges medlemskap slutligen blivit klart, ingår alla nordiska länder i Nato. Länderna arbetar aktivt med att förstärka försvaret, att skapa ett större inflytande i Nato och EU och att utveckla det nordiska försvarssamarbetet inom NORDEFCO. Alla nordiska länder ger fortsättningsvis också ett starkt stöd till Ukraina både materiellt och politiskt. Våra länder har visat resten av västvärlden att vi har vilja och resurser för att backa upp Ukraina och motverka hotet från Ryssland. Med den osäkerhet som den nya amerikanska administrationen har skapat kring Nato, med president Donald Trumps anspråk på Grönland, och med en fredsprocess som ser ut att ge dåliga villkor för Ukraina, finns en politisk samsyn att vi under kommande år behöver ett ännu närmare utrikes- och säkerhetspolitiskt samarbete, och ytterligare satsningar på försvaret.

År 2024 har också inrikespolitiskt varit ett händelserikt år, med val i nästan alla våra länder. I Finland och Island har det ordnats presidentval. Island har också hållit val till altinget. I Danmark, Finland och Sverige har man haft val till Europaparlamentet. Norge har inte haft val, men upptakten till stortingsvalet senare detta år skapade redan mot slutet av året en regeringskris som ledde till att Norge fick en socialdemokratisk minoritetsregering i januari 2025.

Skribenterna och tecknarna

En erfaren och kunnig grupp av skribenter står också i år för de sex politiska översikter som följer här. Arne Hardis som är politisk redaktör för *Weekendavisen* deltar med sin tjugofjärde danska översikt i följd. Tommy Westerlund, tidigare ledarskribent vid *Hufvudstadsbladet*, står i år för sin tredje översikt över politiken i Finland. Orri Pall Ormarsson skriver i år sin fjärde isländska politiska redogörelse. Han är journalist på *Morgunblaðið*. Harald Stanghelle, fd redaktör på *Aftenposten* från Norge, står för sin tjuogoandra politiska översikt. Den svenska översikten är i år för första gången skriven av My Rohwedder som är politikreporter på *Aftonbladet*. De nationella politiska översikterna kompletteras av en rapport om den politiska utvecklingen i våra tre självstyrande områden, Färöarna, Grönland och Åland. Den har också i år skrivits av Jan Kløvstad, sekreterare för Letterstedtska föreningens avdelning i Norge.

Nordisk Tidskrift har förmånen att samarbeta med många rutinerade tecknare som står för illustrationerna av våra översikter. Jens Hage syns i *Berlingskes*

spalter. Wilfred Hildonen publicerar teckningar i *Hufvudstadsbladet* och tecknar också direkt för *Nordisk Tidskrift*. Ívar Valgarðsson och Björn Heimir bidrar med teckningar från *Morgunblaðið*. Inge Grødum tecknar direkt för den norska översikten. Magnus Bard som står för karikatyrerna från Sverige tecknar för *Dagens Nyheter*. *Nordisk Tidskrift* håller fast vid traditionen att lägga upp de politiska översikterna med karikatyrer. Bilderna ger ofta en snabb översikt över de centrala problemställningarna, och fångar upp stämningar som annars kan vara svårare att varsebli när man växlar mellan danska, norska och svenska texter.

Säkerhetspolitiken i förgrunden

Under 2023 och början av 2024 togs de sista avgörande stegen för att föra in hela Norden i Nato. Både Turkiet och Ungern hann emellertid ännu i början av året ställa till med några extra turer innan Sverige slutligen som 32: a medlemsland formellt blev medlem den sjunde mars. Några dagar senare gick den sista nordiska flaggan i topp utanför Natohögkvarteret i Belgien.

När alla nordiska länder nu är medlemmar finns förutsättningar för ett ännu närmare samarbete inom försvars-och säkerhetspolitiken också direkt inom Nato som organisation. Här kan de nordiska länderna välja att aktivt och gemensamt ta sig en roll som motsvarar deras militära förmåga och geopolitiska betydelse. Danmark, Finland, Norge och Sverige satsar alla på försvaret och står starka i jämförelse med många andra Natomedlemmar. Många bedömer att ett målmedvetet Norden kan vara den pådrivande kraft som Nato nu behöver för att bygga upp sin militära styrka, och samtidigt göra Europa starkare i ett läge när Rysslands krig mot Ukraina kan sluta på villkor som ytterligare förstärker det ryska hotet mot Europa. Målmedvetenhet i Norden kan behövas också för att motverka den oro som president Trumps uttalanden kring Nato och Grönland under den senaste tiden har skapat. Danmark har redan tagit beslut om nya satsningar på försvaret i Grönland och i de övriga länderna arbetar man med en förstärkning av försvaret också i nordområdena, som nu, när den nya geopolitiken gör sig gällande, blir allt mera centrala.

Den nordiska säkerhetsarkitekturen bygger på starkt nationellt försvar, på Natomedlemskap och medlemskap i EU, på en rad olika avtal, både bilaterala med USA och mellan stater i Europa, samt på det nordiska försvarssamarbetet inom NORDEFKO. De nordiska ländernas styrka är vanan att samarbeta, och en redan nu betydande militär förmåga. För att skingra osäkerheten kring framtiden, kunde man ännu en gång överväga om säkerheten i Norden ytterligare kunde stärkas genom ett formellt nordiskt försvarsförbund. Ett sådant förbund kunde ses som ytterligare en återförsäkring i ett läge där det är svårt att förutse hur Nato på sikt kommer att utvecklas, och vilken förmåga Europa har att bygga upp sitt försvar till en nivå som inger respekt. En översyn av Helsingforsavtalet, den nordiska samarbetsöverenskommelsen från 1962, verkar bli aktuell inom en nära framtid. Det kunde vara naturligt att i anslutning till den processen också se närmare på det säkerhetspolitiska samarbetet.

Valen 2024

Valet till Europaparlamentet hade många likheter mellan Danmark, Finland och Sverige. Under ledning av den erfarna parlamentarikern Pia Olsen Dyhr tog Socialistisk Folkeparti (SF) i Danmark tre mandat i valet, lika många som socialdemokraterna, som fick 16,6% av rösterna mot 17,4% för SF. Den största valförlusten gjorde Venstre, men slutade ändå som största borgerliga parti med 14,7% av rösterna. I Finland blev Samlingspartiet vinnare och tog fyra platser. Den stora överraskningen stod emellertid också här Vänsterförbundet för. Deras kunniga och populära ledare Li Andersson fick flest personliga röster i ett EU-val någonsin i Finland. Därmed fördubblade hon Vänsterförbundets normala resultat i val och det gav partiet tre platser i Europaparlamentet, mot två för socialdemokraterna. Valets största förlorare var Sannfinnarna som tappade ett mandat, liksom De Gröna. Sverigedemokraterna (SD) blev under EU-valrörelsen ertappade med att använda anonyma konton på nätet för att driva sin politiska agenda, och valet slutade med ett bakslag för partiet. För Vänsterpartiet blev valet också här en stor framgång med Jonas Sjöstedt, ett välkänt namn för de svenska väljarna, som toppkandidat. I Sverige gick valet bra också för Miljöpartiet.

Av förekommen anledning hålls inte Europaval i Island eller Norge. EU påverkar emellertid den politiska debatten i länderna, under den senaste tiden igen mera synligt. I Island diskuteras en ny folkomröstning om medlemskap i EU under de närmaste åren. I Norge ledde frågan om EU:s roll i energipolitiken till regeringskris. I Norge är man emellertid överens om att inte åtminstone just nu lyfta upp frågan om en ny folkomröstning på agendan. Förändringar i det säkerhetspolitiska läget kan ändå leda till att frågan snart kan komma att diskuteras igen.

I Island hölls parlamentsval i slutet av november. Samfylkingin blev största parti i altinget med 21% av rösterna och 15 platser av 63. Självständighetspartiet förlorade något, och stannade på 19%. Framstegspartiet gick ordentligt tillbaka och förlorade över hälften av sina platser. Vänstern-de gröna föll helt ur altinget, efter att ha suttit där i 25 år, eller närmare 90 om man räknar in också deras föregångare på yttersta vänsterkanten. Island har en rösttröskel på 5% på riksnivå.

Nya presidenter i Finland och Island

I Finland blev resultatet i den första valomgången i januari mycket jämnt, efter en bra och saklig valkampanj mellan många erfarna politiker. Samlingspartiets kandidat Alexander Stubb tog 27% av rösterna och på andra plats kom De Grönas Pekka Haavisto med nästan 26%. Med det här resultatet gick Haavisto för tredje gången till finalen i presidentvalet. Segern togs i varje fall hem av Alexander Stubb som i andra valomgången fick 51,6% av rösterna mot 48,4 för Haavisto. Båda kandidaterna betraktas som liberala politiker. I valet av Stubb fick Finland en president med stor utrikespolitisk erfarenhet och ett omfattande internationellt nätverk. Han är också den första svensk- eller tvåspråkiga presidenten sedan Mannerheim. Stubb tillträdde som president den första mars.

I Island hölls presidentval den första juni, efter att den sittande presidenten i början av året meddelat att han inte ställer upp för återval. Valet lockade ett stort antal kandidater, men kom i slutskedet i praktiken att stå mellan den populära tidigare statsministern Katrín Jakobsdóttir och Halla Tómasdóttir som också var kandidat 2016. Valet slutade med en seger för Halla Tómasdóttir som fick 34% av rösterna. Hon har en bakgrund inom näringslivet och tillträdde som president den första augusti. I Island väljer man president i en valomgång och den som får flest röster blir vald.

Politiska constellationer i ständig förändring

Årets politiska översikter visar att det politiska livet i våra länder fortsätter att gå i en allt snabbare rytm. Debatterna blir allt mera polariserande och antagonismen mellan de som medverkar starkare. Allt kretsar kring personer, aktuella utspel och synlighet som ska ge resultat på kort sikt. Under 2024 kom det här kanske främst fram i Danmark och Island, men utvecklingen är stort sett likande i alla länder. Årets svenska översikt har rubriken Skandalernas år. Riktigt lika synliga har skandalerna kanske inte varit i de andra länderna, men de populistiska partierna har valt en väg som klart avviker från den traditionella. Sverigedemokraterna har drabbats av incidenter av olika slag. I Finland har Sannfinnarna ställt till med en rad övertramp. I Danmark har Dansk Folkeparti brutit samförståndet kring Danmarks stöd till Ukraina. Gemensamt för alla de här partierna, också i Norge, är att man samtidigt är mycket skickliga på att snappa upp internationella trender till exempel mot invandring och annat som anses vara ”woke”, tidigare från andra delar av Europa, för tillfället från Trumps Amerika, och skickligt kan utnyttja dessa för att få maximal synlighet. Samtidigt har både Fremskrittspartiet i Norge och Sannfinnarna redan medverkat i flera regeringar, och i Sverige styr de borgerliga med Sverigedemokraternas stöd.

Det nordiska samarbetet

Nordiska rådets 76:e session arrangerades i Reykjavik den 28-31 oktober. President i Nordiska rådet under 2024 var Bryndís Haraldsdóttir från Island. Nordiska rådet består av 87 valda medlemmar som representerar Danmark, Finland, Island, Norge, Sverige, Färöarna, Grönland och Åland. Arbetet bedrivs inom ramen för presidiet, de fyra utskotten och kontrollkommittén. Medlemmarna är också fördelade på fem olika partigrupper, den konservativa gruppen, mittengruppen, socialdemokraterna, grön vänster, och gruppen nordisk frihet. Kristina Háfoss från Färöarna är direktör för Nordiska rådet. Ordförandeskapet på regeringssidan inom Nordiska ministerrådet innehades av Sverige. Ordförandeskapsprogrammet fokuserade på ett integrerat Norden utan gränshinder, ett grönt Norden, ett konkurrenskraftigt Norden och ett socialt hållbart Norden. Antalet ministerråd uppgår till 12, samarbetsministrarna och 11 fackministerråd. Ministerrådets generalsekreterare är Karen Ellemann från Danmark.